

Richard HOLBROOKE (1998), **To End A War** (New York: Modern Library, 409 s.)

1990'larda ABD'nin bölgesel çatışmalar konusunda en etkili diplomatı olarak sivrilen Richard Holbrooke'un Türkçe'ye de çevrilerek İş Bankası Yayınlarından çıkan anı kitabı birçok açıdan okunmaya değer.

Kariyerden diplomat ve Başkan Clinton yönetiminde ABD Dışişleri Bakanlığında Avrupa ve Kanada İşleri Daire Başkanı olan Holbrooke'un anılarında hem Sırbistan'daki hem de Bosna'daki Sırp yönetimlerine karşı kesin bir tavır aldığı görülmektedir. Dolayısıyla, zaman zaman Dayton'daki görüşme sürecinde Boşnak heyetine eleştiriler yöneltse de, Holbrooke'un savunduğu çizgi, Türk okuyucusunu memnun edecek özelliklere sahiptir. Kuşkusuz bu ABD'nin bu dönemde kendi kurmaya çalıştığı sisteme karşı çıkan, Balkanlarda istikrarsızlık yaratan ve diğer Balkan ve Orta Avrupa ülkelerinden farklı olarak Rusya'yla ittifak yapan Yugoslav yönetimini cezalandırmaya dayalı politikasının bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu anı kitabın kendisine benzer kitaplardan (Örneğin, Warren Zimmerman, **Origins of a Catastrophe: Yugoslavia and its Destroyers**, New York, 1996 ve David Owen, **Balkan Odyssey**, New York, Harcourt, 1996) bazı açılardan ayrıldığı görülüyor. Bu kitaptaki olay ve gelişmelerin son derece ayrıntılı bir biçimde verilmesinde, ABD Dışişleri Bakanlığının, daha sonraki kuşaklar için kalıcı ve öğretici bir kaynak bırakabilmek amacıyla Holbrooke'a bu iş için sekreterler tahsis etmesi ve böylece önemli olayların sıcağı sıcağına not edilmesi olanağını sağlaması önemli rol oynamışa benziyor. Ayrıca, Holbrooke yalnızca olayları olduğu gibi aktarmakla kalmayıp, o dönemdeki gelişmelerle ilgili olarak ABD, Avrupa, Rusya ve çevre ülkelerin tutum ve politikaları hakkında da analizlere yer vermiş.

Bu saptamaları yaptıktan sonra Holbrooke'un Bosna Savaşı ve özellikle 1995 yazında ağırlık kazanan barış görüşmeleri sırasındaki ağırlıklı olarak ABD diplomasisini anlattığı anıları birçok açıdan ilginç özellikler taşıyor.

Bir defa, kitap ABD'nin dış politika oluşum mekanizmasını yer yer ayrıntılı ve bazen de eleştirel bir biçimde veriyor. Örneğin, Bush yönetiminin Yugoslavya'daki gelişmelere uzak durmak şeklinde ortaya koyduğu politikayı sert biçimde eleştiriyor. Hatta, Clinton döneminin başlarında da bu politikanın etkisini sürdürdüğünü belirtiyor. Holbrooke bunu daha çok ünlü yazar Rebecca West'in yaklaşımını takip eden Robert Kaplan'ın **Balkan Ghosts** kitabında dile getirdiği Balkanlardaki sorunların dışarıdan müdahaleyle çözülemeyeceği anlayışının yönetim çevrelerine egemen olmasına bağlıyor. Bu dönemde ABD'nin Balkan politikasının belirlenmesinde önemli bir yeri olan Holbrooke Sırların bunu çabuk kavradığını ve buna göre hareket ettiklerini söylüyor ki aynı saptamayı Zimmerman'da da görüyoruz.

Kitabı ilginç ve önemli kılan özelliklerden biri Holbrooke'un Bosna'yla ilgili olarak dışişleri bakanlığı, Pentagon yetkilileri ve Ulusal Güvenlik Konseyi gibi bürokratik kurumlar arasındaki ilişkileri, hatta yer yer görüş ayrılıkları ve çekişmeleri aktarması. Örneğin, Pentagon'un başlangıçtaki müdahaleden yana olmaması ama bir kez bombardıman başladığında görüşmeleri sürdüren Holbrooke liderliğindeki ekiple bağlantı kurmaktan kaçınması, yine bombardıman bir kez başladıktan sonra Deniz ve Hava Kuvvetlerinin ellerindeki silahların (örneğin, Tomahawk füzeleri ve radara yakalanmayan F-117 uçakları) becerilerini Kongre'ye göstererek tahsisatlarını artırmaya çalışmaları gibi ABD kararverme mekanizmasına ilişkin olan ama diğer kaynaklarda üzerinde yeterince durulmayan gelişmeleri kitapta bulmak mümkün.

İkinci olarak, Holbrooke'un anularından 1990'ların uluslararası ilişkilerinin gelişim seyri Balkanlar bağlamında izlenebiliyor. Bunda da Yugoslavya bunalımının hemen Soğuk Savaşın sona erişiyile birlikte, uluslararası alanda ABD, Avrupa ve eski süpergüç konumunu korumaya çalışan Rusya arasındaki güç, etkinlik ve prestij mücadelesinin yaşandığı bir dönemde ortaya çıkması önemli rol oynamıştı. Kitapta ABD-Avrupa, ABD-Rusya ilişkilerinin özellikle stratejik, askeri ve siyasal açıdan kazandığı boyutlar içsel gözlemlerle ortaya konmuş. Dolayısıyla, Balkanlar gibi dış müdahalelere açık bir bölgedeki nüfuz mücadelesinin perde arkasının bu kitapta bir miktar aralandığı söylenebilir.

Holbrooke Yugoslavya'daki krizin bütünleşme yolunda hız kazanan AB için yeni bir test alanı olduğunu ve bundan başarısız çıktığını söylüyor. Hatta, eski Dışişleri Bakanı Kissinger'a atıfla "Avrupa'nın telefon numarası ne?" ya da Kardak krizine ilişkin bir soruyu yanıtlarken söylediği "Avrupalılar uyurken biz

bütün gece sorunu çözmeye çalıştık" gibi yaklaşımlarıyla Avrupa'nın uluslararası sorunları çözmede yetersiz kaldığı yolundaki, genelde ABD yönetim çevrelerinde egemen olan görüşü dile getiriyor.

Kitabın ABD-Avrupa ilişkieri çerçevesinde ele aldığı en keyifle okunan gelişmeler kuşkusuz Fransızların, Bosna'da barışın ABD'nin girişimleri sayesinde gerçekleşmesinden duydukları rahatsızlığı dışa vuruş biçimleri. Holbrooke'un anlayışlı gibi görünerek ama alaycı bir şekilde aktardığı bu olaylar arasında Fransızların "Dayton Anlaşması"nın adına itiraz ederek bunun yerine "Paris" ya da "Elysée" adını kullanmaları için gazetecileri ikna etmeye çalışmaları ve benzeri çabaları sergileniyor.

Rusya'yla ilişkiler konusundaysa ABD'nin bu ülkeyi Avrupa güvenlik sistemi içine çekmek ve özellikle eski Sovyet yöneticilerinin yerine, yeni ortaya çıkan Batı eğilimli politikacılar destek vermek gibi politikaların oluşturulduğu kitapta yer alan konular arasında.

Ayrıca, yine Bosna bağlamında NATO ve BM'deki gelişmeler de fonda kendisini gösteriyor ve birinci ağızdan dile geliyor. Holbrooke, ABD yönetiminin, Bosna'daki savaşı "zenginlerin savaşı" olarak değerlendiren dönemin BM Genel Sekreteri Boutros Gali'nin ikinci kez süresinin uzatılmamasında bu yaklaşımının önemli rol oynadığını belirtiyor ve daha o dönemden kendileriyle yakın temas içinde uyumlu çalışan Kofi Annan'ın daha sonra bu göreve gelmesi gibi ilginç gelişmelere de kitapta yer veriyor. Yine NATO içinde gerek savaşa müdahale, gerekse Bosna'da görevlendirilecek IFOR'un ne tür bir misyonu yerine getireceği yolundaki tartışma ve görüş ayrılıkları da kitabın ilgi çekici ve aydınlatıcı bölümleri arasında.

Kitabın doğal olarak asıl önemli yönü, ABD'nin bu dönemdeki Balkan politikasını ortaya sermesi. Genelde anılarda sık rastlanan yazarın kendi rolünü ve önemini artırması durumuna, sınırlı olsa da Holbrooke'ta da rastlanıyor. Yazar verdiği çeşitli örneklerle Clinton yönetiminin Sırlara karşı daha sert tutum almasında kendisinin payını vurgulamayı ihmal etmemiş.

Yine, Holbrooke'un kitabından Amerika'nın yalnızca Clinton yönetiminde değil, daha önce Bush yönetimi sırasında da İran gibi bazı ülkelerin Boşnak'lara silah yardımı yapılmasına göz yumduğunu birinci elden teyit etmek mümkün oluyor.

Kitabın en ilginç yerlerinden birini Holbrooke'un Miloseviç ile yaptığı görüşmeler oluşturuyor. Tıpkı Zimmerman gib Holbrooke da Miloseviç'in soğukkanlı, gerektiğinde hemen yalana başvurabilme özelliğini tespit ediyor. Fakat gerek Miloseviç'in diplomasi ve devlet adamlığı tarzının veriliş şekli, gerekse Miloseviç'in Bosnalı Sırlara yönelik aşağılayıcı tavrı ilginç olduğu kadar Yugoslav liderin daha ılımlı bir şekilde tasvir edilmesine neden olmuş.

Özellikle Dayton'daki görüşme sürecinde Miloseviç İngilizce yazılmış anlaşma taslaklarını hızla okuyup anlayan, günün her saatinde görüşmeye hazır, espritüel, anlaşma yanlısı olarak betimlenirken, Boşnak tarafı kararsız, kendi içinde tartışmalı ve özellikle İzetbegoviç belli bir saygı uyandırmakla birlikte, soğuk, espri anlayışından yoksun ve anlaşmadan çok intikam almak isteyen bir lider olarak gösterilmiş.

Yalnızca Bosna sorununun değil, Holbrooke'un deyim yerindeyse hazır Balkanlara uğramışken Yunanistan'la Makedonya arasındaki bayrak, ülke adı ve anayasadaki bazı maddeler yüzünden çıkan sorunların da çözülüş şekli yine kitapta ayrıntılı olarak veriliyor. Holbrooke'un bu noktadaki saptaması ise oldukça öğretici nitelikte: "Doğru zamanda kullanıldığında bu liderler Amerika'nın baskılarına boyun eğgerler."

Yine savaş sırasında kamuoyuna yansımayan Boşnak-Hırvat taarruzunun Holbrooke tarafından el altından desteklenmesi ve onlara Prijedor gibi bazı kentleri ele geçirmelerinin önerilmesi ve görüşme sürecinde bunun büyük yararı olacağını söylenmesi savaş ve diplomasi ilişkisi açısından ilginç veriler sağlıyor.

Kitabın ağırlıklı olarak ele aldığı Dayton öncesi ve Dayton'daki görüşme süreci diplomasi tekniği açısından da oldukça ilginç ve öğretici: Örneğin, Miloseviç'e Bosnalı Sırp lar adına görüşme yetkisi veren belgeye Sırp patriğinin imza koyması, Saraybosna'ya uygulanan kuşatmanın kaldırılması ve karşılığında NATO operasyonlarının durmasını öngören belgenin Amerikalılar tarafından hazırlanmakla birlikte yalnızca Sırp lar tarafından imzalanması, Dayton'daki görüşmelerde hava üssündeki bir restoranda birbirinden uzak mesafede oturan Sladziç ile Miloseviç arasında daha önce planlanmamış bir şekilde Amerikalı yetkililerin bir peçeteye haritalar çizerek ikisi arasında mekik dokuyarak bir anlaşmaya varma çabaları, bir diğer toplantıda bu kez çok yüksek teknolojiye sahip dev bir ekran yardımıyla Bosna haritasının çıkarılması ve % 51 (Boşnak-Hırvat Federasyonu) ve % 49 Sırp Cumhuriyeti (Republika Srpska) olarak belirlenen toprak oranının paylaşılması bunlar arasında sayılabilir.

Kitabın en ayrıntılı bilgi verdiği konu Dayton'da 20 gün süren görüşme süreci. Burada Amerikalıların tarafları anlaşmaya ikna edebilmek için başvurdukları ilginç yöntemler de yer alıyor. Bunların içinde baskı yapmak, gerektiğinde ABD Dışişleri Bakanını ve hatta başkanını telefonla aramak ya da gerektiğinde bizzat kendilerini Dayton'a çağırarak devreye sokmak, konferansı terketme tehdidinde bulunmak, bir akşam yemeğinde Holbrooke'un eşi Miloseviç ile İzetbegoviç arasına oturarak aralarındaki buzu kırmalarını sağlamak gibi farklı diplomasi teknikleri sayılabilir.

Kitap, Balkanlar üzerine çalışanlar için çok değerli bir kaynak olarak dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, Holbrooke'un Türkçe'ye çevrilen bu kitabı yalnızca

Balkanları anlamak için yararlı bir kaynak olmanın ötesinde, ABD dış politikasının işleyişine, amaçları ve araçlarına ilişkin ilginç ve başka kaynaklarda erişilmesi güç bilgiler sağlaması açısından da önem taşımaktadır.

Yrd. Doç. Dr. İlhan Uzel, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.